

Problematyka ochrony i utrzymania zabytków nieruchomych w postępowaniach sądowych

Dr inż. Stanisław Karczmarczyk
Małopolska Okręgowa
Izba Inżynierów Budownictwa

1. Wprowadzenie

Ustawa o ochronie zabytków dotyczy zarówno zabytków nieruchomych, które mogą mieć formę budynków bądź budowli oraz zabytków ruchomych, do których można zaliczyć przedmioty o wartości artystycznej bądź historycznej jak również dzieła sztuki oraz pisane historyczne dzieła literackie i naukowe. Wszystkie wymienione formy zabytków mogą być przedmiotem postępowań sądowych z różnych powodów ale w opracowanym referacie chciałbym się ograniczyć do zabytków nieruchomych w formie budynków i budowli.

Obiekty zabytkowe mogą być objęte ustawą o ochronie w następujących formach:

- wpis do rejestru zabytków nieruchomych,
- uznanie obiektu za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego co jest równoważne wpisowi do gminnego rejestru zabytków.

Spory sądowe mogą dotyczyć identycznych problemów, jakie pojawiają się w sytuacjach sąsiedzkich oddziaływań na budynki w sytuacjach związanych z realizacją prac remontowych i konserwatorskich oraz w sytuacjach postępowań spadkowych. Opinie biegłych mogą w takich przypadkach dotyczyć przykładowo ustalenia związków przyczynowo-skutkowych między zaistniałymi uszkodzeniami i ich domniemanymi przyczynami.

Do grupy najtrudniejszych spraw należą sprawy podejmowane z inicjatywy urzędów konserwatorskich bądź też z inicjatywy organizacji społecznych w sytuacjach kiedy zachodzi umyślne bądź nieumyślne niszczenie albo uszkodzenie obiektu zabytkowego. Przepisy karne, które zapisano w ustawie o ochronie zabytków zebrane są w rozdziale 11 a szczegółowe przepisy określające odpowiedzialność karną ujęte są odpowiednio w artykułach od 109 do 120.

Lista przestępstw i wykroczeń ujętych w ustawie o ochronie zabytków obejmuje:

- a/ Odpowiedzialność karną za niszczenie lub uszkodzenie zabytku,
- b/ Odpowiedzialność właściciela bądź gospodarza zabytku obejmuje sytuacje, kiedy zaniedbano zabezpieczenie zabytku przed uszkodzeniem, zniszczeniem, zaginięciem lub kradzieżą (w przypadku zabytku ruchomego),
- c/ Postępowanie karne może być również następstwem zaniedbania właściciela lub posiadacza zabytku polegającego na braku powiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu bądź zniszczeniu zabytku, o zmianie stanu prawnego zabytku, a ponadto przedmiotem postępowania karnego może być również fakt prowadzenia prac budowlanych bądź konserwatorskich albo badań bez pozwolenia Urzędu Konserwatora Wojewódzkiego.

2. Przykłady rozstrzygnięć i postępowań sądowych w sprawach związanych z ochroną zabytków i ocena roli biegłych sądowych w tych postępowaniach.

2.1. Zabytkowy Spichlerz z Borowna

Zabytkowy spichlerz z Borowna wzniesiony w 1783 roku stanowi wybitny przykład staropolskiej drewnianej architektury ludowej. Obiekt wzniesiono jako drewnianą konstrukcję zrębową o wysokości dwóch kondygnacji. Dwuspadowy dach budynku kryty był dachówką. Z uwagi na narastające zagrożenie zabytku przez działania dewastacyjne i przez otaczającą zabudowę podjęto decyzję o jego translokacji w okolice ruin zamku w Olsztynie. Spichlerz został zakupiony przez prywatnego przedsiębiorcę od skarbu państwa za symboliczną kwotę 100 zł i po wykonaniu impregnacji środkami ochrony biologicznej i po trwałym oznakowaniu belek zrębu i pozostałych elementów drewnianego wyposażenia został złożony na terenie prywatnej posesji w Olsztynie koło Częstochowy i należycie zabezpieczony przed czynnikami atmosferycznymi i przed dewastacją.

Autor referatu otrzymał w 2001 roku zlecenie z Departamentu Ochrony Zabytków w Ministerstwie Kultury na opracowanie wspólnie z prof. Jerzym Jasińko ekspertyzy sygnowanej przez rzeczoznawcę Ministra Kultury oceniającej poprawność wykonanych prac z konserwatorskiego punktu widzenia. W świetle opracowanej ekspertyzy prace związane z demontażem, transportem i przechowywaniem drewnianego zabytku wykonano poprawnie i zapewniono możliwość wiernego odtworzenia spichlerza na działce obok ruin zamku w Olsztynie.

Organy ścigania zleciły opracowanie ekspertyzy zawierającej ocenę wykonanych prac przez powołanego biegłego sądowego. Biegły sądowy oceniał wykonane prace w sposób rażąco niekompetentny stwierdzając, że budulec pochodzący ze spichlerza uległ zniszczeniu i została z niego przysłowiowa „sterta zgniłych desek”. Ocena i wnioski biegłego były rażąco błędne i niekompetentne ale dla organów ścigania stanowiły podstawę do oskarżenia z artykułu 108 „Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami” pomimo, że autor zeznając jako

świadek powołany zarówno przez obronę jak również jako świadek prokuratury powoływał się na swoje doświadczenia zawodowe (translokacja spichlerza w Niedzicy, translokacja i nadzór nad konserwacją ponad 30 drewnianych budynków przeniesionych z zalewu czorsztyńskiego do Osady Turystyczne Kluszkowce). Dla prokuratury podstawę oskarżenia stanowiła opinia biegłego. Opinia rzeczoznawcy Ministra Kultury została całkowicie pominięta. Całe postępowanie sądowe zakończyło się po kolejnych apelacjach wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2015, który utrzymał w mocy wyrok uniewinniający Sąd pierwszej instancji.

Całe postępowanie trwało 14 lat a można je było zakończyć bezpośrednio po zaistnieniu sprawy oceniając zarzuty na podstawie rzetelnie i kompetentnie sporządzonej opinii biegłego.

W chwili obecnej rozważana jest możliwość wykorzystania tego zdarzenia łącznie z aferą Romana Kluski i Pawła Reya jako tematu filmu Romana Polańskiego. Byłby to sposób na odświeżenie „choroby Dreyfusa” opisanego przez Emila Zolę jako rażący przykład pomyłki sądowej.

O bezzasadności ocen biegłego sądowego z Katowic świadczy fakt, że spichlerz został odtworzony w 2007 roku i został wyróżniony w 2008 roku prestiżową nagrodą „Zadbany Zabytek”.

2.2. Zabytkowy dwór w Klimontowie

Jest to bardzo nietypowy przykład postępowania sądowego podjętego na wniosek urzędu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wniosek był formalnie w pełni uzasadniony ponieważ po zakupie drewnianego dworu właściciel nie podjął żadnych prac remontowych ani konserwatorskich przez okres co najmniej kilku lat. Dwór niedostatecznie zabezpieczony przed dostępem niepowołanych osób był dewastowany co przyspieszyło narastanie uszkodzeń aż do stanu kiedy widoczne było zagrożenie awarią a nawet katastrofą.

Stan zachowania dworu w momencie podjęcia czynności procesowych ilustrują załączone zdjęcia.

W tym przypadku autor występujący w procesie w charakterze świadka zwrócił uwagę na niedostateczne rozpoznanie struktury zabytku na etapie jego wpisu. Zgodnie z treścią art. 13 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek „którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie” do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych zostaje skreślony z rejestru.

W przypadku cytowanego dworu nie zauważono, że struktura konstrukcyjna układu nośnego dworu to szkielet drewniany z wypełnieniem przestrzeni ścian przy pomocy liści, słomy i gliny. Są to materiały, które nie mogą być zachowane w przypadku destrukcji elementów drewnianego szkieletu. Również wzmocnienie i konserwacja drewnianego szkieletu jest działaniem wielokrotnie trudniejszym niż naprawa konstrukcji zrębowej a struktura drewnianego dworu na etapie wpisu do rejestru zabytków została oceniona jako konstrukcja zrębowa.

Stan zachowania dworu w momencie postępowania sądowego ilustrują załączone zdjęcia.

W rozpatrywanym przypadku Sąd uniewinnił właściciela od zarzutu opartego w o przepis art.110 przewidującego karę dla właściciela lub posiadacza zabytku, który nie zabezpieczył zabytku w należyty sposób przed uszkodzeniem, zniszczeniem lub kradzieżą.

2.3. Budynek zabytkowej przychodni kolejowej w Skierniewicach

Budynek przychodni został wpisany do gminnej ewidencji zabytków jako jednopiętrowy budynek murowany, wzniesiony na przełomie XIX-XX stulecia. W trakcie realizacji prac modernizacyjnych i remontowych nastąpiło zawalenie się przybudówki wejścia co skutkowało wypadkiem śmiertelnym na budowie. Autor referatu miał na celu opracowanie opinii określającej możliwość i warunki wykorzystania istniejącej struktury budynku do projektowanego programu użytkowego. W trakcie rozpoznania stwierdzono obecność wad

konstrukcyjnych ścian fundamentowych polegających na braku spójności tych ścian w kierunku poprzecznym w następstwie zastosowania wyoblonych głazów polodowcowych do formowania tych ścian. Była to zresztą jedna z przyczyn niesygnalizowanego zawalenia się części budynku powodującego ciężki wypadek śmiertelny.

Drugim ważnym ustaleniem było stwierdzenie o wykonaniu ścian I pietra jako ścian drewnianych o konstrukcji sumikowo-łątkowej. Uzupelnienie tych ścian w rzucie I piętra stanowiły murowane ściany kominowe. Jest to typowy przykład sytuacji kiedy na etapie wpisu nie rozpoznano dokładnie struktury budowlanej obiektu. W tym przypadku po przeanalizowaniu istniejącej struktury autor zalecił demontaż budynku z uwagi na szereg pierwotnych wad ukrytych układu nośnego i odtworzenie budynku wraz z jego wystrojem co oczywiście nie mieści się w procedurach przewidzianych w ustawie. Mam nadzieję, że wnioskowany sposób postępowania nie spowoduje postępowania sądowego w stosunku do właściciela tego obiektu ale postępowania podjętego na wniosek zaangażowanych organizacji społecznych jest wysokie.

